

УДК [378.093.2.016:811.111]:304.4

Киливник В. В.

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-0770-265X>

Викладач англійської мови,

Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж
(Вінниця, Україна) E-mail: ms.Kilivnik@mail.ru

СТРУКТУРА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті характеризується сутність поняття «соціокультурна компетентність майбутніх учителів іноземної мови».

Мета роботи. Розглянути структуру соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Методологія. На підставі аналізу вітчизняної та зарубіжної філософської, культурологічної, психолого-педагогічної літератури доведено, що проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови є міждисциплінарною і займає одне з головних місць серед завдань вищої освіти в Україні, що потребує першочергового розв'язання. На даному етапі роботи був використаний метод моделювання для розробки моделі формування соціокультурної компетентності студентів педагогічного коледжу у процесі вивчення іноземної мови.

Наукова новизна. Питання формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в системі педагогічного коледжу не була предметом жодного наукового дослідження.

Запропоновано педагогічні умови, що сприяють формуванню соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Серед педагогічних умов такі: акцентуація соціокультурного компонента у процесі викладання іноземної мови, використання інтегрованих завдань професійного спрямування з варіативним змістом та комплексне використання традиційних та інноваційних методів навчання.

Описано структуру соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. На основі запропонованих педагогічних умов була розроблена модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в позанавчальній діяльності коледжу.

Висновки. На основі аналізу зарубіжної та вітчизняної літератури, а також європейського досвіду щодо проблеми класифікації ключових компетентностей, було визначено компоненти, що входять до складу соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови: когнітивний, операційно-процесуальний та мотиваційно-ціннісний.

Ключові слова: компетентність, соціокультурна компетентність, майбутні учителі іноземної мови.

Постановка проблеми. В Законах України «Про вищу освіту», «Про професійний розвиток працівників», у Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів, Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року зазначені пріоритети сучасного розвитку освітньої системи в Україні, зокрема, підготовки сучасного вчителя у відповідності з національними інтересами та європейськими стандартами. Пріоритетним напрямом розвитку вищої освіти у зазначених документах є компетентнісний підхід, у межах якого особливо актуальним є формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя.

Компетентнісний підхід передбачає формування практичних умінь професійного саморозвитку. При його застосуванні акцентується увага на переорієнтації з процесу навчання на практичний результат, тобто на можливість майбутніх педагогів здійснювати власний професійний саморозвиток і здатність студентів практично діяти, застосовувати набуті уміння стосовно професійного саморозвитку для набуття відповідного досвіду.

Актуальність роботи. Проблема формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови є актуальною і своєчасною. Особливо важливим у цьому контексті є з'ясування сутності поняття «соціокультурної компетентності майбутнього вчителя» та його структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування професійної, загальнокультурної, міжкультурної та соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови розглядаються в дисертаційних роботах українських дослідників (І. Закір'янової, С. Шехавцової, І. Кушнір, Т. Несвірської та ін.); особливості формування мовної особистості досліджувалися вченими Г. Богіним, Є. Боринштейном, Н. Гальсковим, І. Зимньою, Ю. Карауловим; механізми володіння відповідною культурою під час вивчення іноземної мови вивчали В. Красних, Ю. Пасовим, В. Сафоновим, О. Селівановою, С. Тер-Мінасовою, Г. Томахіним та ін. Науковими працями охоплено окремі аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови як у навчальній так і позанавчальній діяльності студентів.

Проте проблема формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в системі педагогічного коледжу не була предметом окремого наукового дослідження.

Мета статті – розглянути структуру соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Методологія. На підставі аналізу вітчизняної та зарубіжної філософської, культурологічної, психолого-педагогічної літератури доведено, що проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови є міждисциплінарною і займає одне з головних місць серед завдань вищої освіти в Україні, що потребує першочергового розв'язання. На даному етапі роботи був використаний метод моделювання для розробки моделі формування соціокультурної компетентності студентів педагогічного коледжу у процесі вивчення іноземної мови.

Наукова новизна. Питання формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в системі педагогічного коледжу не була предметом жодного наукового дослідження. Описано структуру соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. На основі запропонованих педагогічних умов була розроблена модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в позанавчальній діяльності коледжу.

Результати дослідження. Головна функція освіти багатьма сучасними вченими визначається як соціокультурна адаптація людини в світі (В. Андрущенко, І. Бех, І. Зазюн, С. Максименко, О. Падалка та ін.). Особлива роль у цьому належить іноземній мові, яка в сучасних умовах інтенсивних міжнародних контактів стає важливим засобом узагальнення пізнання дійсності й міжкультурної комунікації. Міжкультурне іншомовне спілкування вимагає не лише розуміння почутого і вміння реагувати на репліку, а перш за все взаєморозуміння на рівні діалогу культур [2].

Для студентів коледжу – майбутніх учителів іноземної мови, засобом отримання професійної кваліфікації є міжпредметна і міжгалузева інтеграція знань, де структуротворчою є англійська мова. Саме це відіграє роль способу соціалізації особистості студента, його інтеграції в іншій культурі.

Оволодіння відповідною культурою при вивченні іноземної мови знайшли відображення у наукових дослідженнях Б. Блазгіної, Р. Гришакової, І. Закір'янової, О. Селіванової, Т. Тер-Мінасової, В. Топалової та інших. Аналіз результатів, висвітлених у зазначених дослідженнях, засвідчив, що більшість науковців ефективність зазначеного процесу вбачають у формуванні в учнів чи студентів соціокультурної компетентності у процесі вивчення іноземної мови.

У контексті нашого дослідження важливим є бачення авторами наукових праць чотирьохаспектності засвоєння студентами іншомовної культури: пізнанні, навчанні, вихованні та розвитку. Зокрема, Ю. Пасов вважає, що: «пізнання спрямоване на оволодіння культурознавчим змістом (явища культури народу, мова як частина культури), розвиток – це оволодіння психологічним змістом (здібності, психічні функції тощо), виховання як оволодіння педагогічним змістом (моральний та етичний аспекти); навчання в якості оволодіння соціальним змістом, тому що мовленнєві вміння засвоюються як засоби спілкування в соціумі» [4, 54].

Аналіз наукової літератури свідчить, що «компетентність» – досить складне багатозначне поняття, яке викликає широкі дискусії в науковому світі. Важливим внеском у розроблення компетентнісного підходу до проблем сучасної освіти вважається доробок Федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США й Канади, якими було започатковано програму «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади» (скорочено «DeSeCo»). Експерти цієї програми розглядають компетентність як здатність особистості успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби. На думку експертів, до внутрішньої структури компетентності входять знання, пізнавальні та практичні уміння й навички, ставлення, емоції, цінності та етика, мотивація [1, 22].

Соціокультурна компетентність забезпечує успішне спілкування майбутнім учителям іноземної мови з представниками іншомовної культури, дозволяє почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі. Вивчення мов у зв'язку із вивченням культур теоретично було обґрунтовано провідними науковцями та дослідниками (І. Бім, Г. Рогова, В. Сафонова, Ю. Пасов, С. Ніколаєва, П. Сисоєв, М. Байрам, Р. Ладі, Н. Баришников, А. Вартанов, А. Солодка, Р. Мільруд, Г. Воробйов та ін.), проте проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в умовах коледжу залишається актуальною й до сьогодні.

У розроблених методичних системах формування соціокультурної компетентності студентів філологічних (І. Закір'янова, О. Селіванова) і нефілологічних (Р. Гришкова, В. Топалової) спеціальностей закладів вищої освіти феномен соціокультурної компетентності розглядається як компонент комунікативної компетентності (В. Сафонова, П. Сисоєв, А. Щукін), професійної компетентності (І. Закір'янова). У зазначених дослідженнях розроблено методики формування іншомовної соціокультурної компетентності студентів, які навчаються в рідному мовному середовищі, тобто в штучному іншомовному. По суті під час навчання англійської мови як іноземної відбувається трансляція іншомовної культури як здобутку іноземного соціуму до мовної особистості студента коледжу засобами іншомовної освіти.

В Україні актуальною проблемою постає оновлення змісту іншомовної освіти відповідно до вимог входження до європейської освітньої системи. Модернізація освітньої діяльності в Україні у контексті європейських вимог передбачає, насамперед, піднесення якості підготовки і конкурентоспроможності фахівців, відповідність європейському ринку праці, створення умов щодо вільного переміщення студентів на теренах України і Європи. Вченими підкреслюється, що проблема якості мовної підготовки студентів як вищих навчальних закладів, так і коледжів України потребує нагального конструктивного розв'язання як на рівні змісту, кінцевої мети й кількісних характеристик, так і пріоритетних та перспективних стратегій лінгводидактики [3].

Підготовка, професійна діяльність, неперервність освіти педагога визначається як одержання компетентісно-орієнтованих знань, засвоєння цінностей і загалом соціалізацію. Обов'язок перманентної діяльності вчителя у соціумі спричиняє проектність завдань формування компетентностей: врахування ролі освіти у соціальній мобільності, професійна діяльність в умовах полікультурної ліберальної демократії в школі, врахування проблеми толерантності культур та ін.

Спрямованість професійної освіти у підготовці майбутнього вчителя іноземної мови на засвоєння ним знань, умінь та навичок в сучасних умовах інтеграції України до світового та європейського освітнього простору втрачає дієздатність та ефективність, оскільки в умовах глобалізації важливим виявляється пошук механізму перетворення розмаїття мов і культур із чинника, що перешкоджає діалогу між представниками різних лінгвосоціумів, у засіб взаємного розуміння, збагачення та творчого розвитку соціально активної особистості.

Імплементація знань, умінь трансформоване у творчість особистості є ефективною в процесі спілкування з іншими з одночасним збереженням власної самобутності.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної філософської, культурологічної, психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови є міждисциплінарною і займає одне з головних місць серед завдань вищої освіти в Україні, що потребує першочергового розв'язання.

Важливість формування соціокультурної компетентності учителя іноземної мови в процесі формування професійної компетентності є одним з головних завдань навчання іноземних мов на сучасному етапі, як відзначається вітчизняними та зарубіжними вченими. Підготовка соціокультурно-компетентного вчителя іноземної мови дозволяє подолати суперечність, що виникла між наявним традиційним професійним рівнем вчителя іноземної мови та потребами оновленого українського суспільства.

У зв'язку з тим, що в науковій літературі немає єдиного загальноприйнятого визначення поняття «соціокультурної компетентності», на основі теоретичного аналізу науково-дослідної літератури нами було запропоновано авторський варіант формулювання поняття соціокультурної компетентності. За своєю сутністю соціокультурна компетентність майбутніх учителів іноземної мови – це інтегративна особистісна якість, яка ґрунтується на знаннях, уміннях та досвіді, що набуваються у педагогічному коледжі, переважно під час вивчення іноземної мови, дозволяє продуктивно взаємодіяти з представниками інших мов та культур у соціокультурному просторі та формувати цю якість в учнів.

Зміст та організація формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, яка відбувається в системі педагогічного коледжу, повинні ґрунтуватися на загальних принципах: навчитися жити на рівноправних умовах з іншими націями та народами, розвивати вітчизняні традиції та цінності, навчитися жити в полікультурному світі, при цьому вміти розв'язувати міжкультурні непорозуміння й конфлікти мирним та компромісним шляхом, продовжувати своє навчання впродовж життя, прагнучи самовдосконалювати свою особистість.

Визначені теоретичні основи та уявлення про сутність та структуру соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в контексті компетентісного підходу стали важливими орієнтирами у визначенні педагогічних умов формування такої компетентності.

На основі аналізу зарубіжної та вітчизняної літератури, а також європейського досвіду щодо проблеми класифікації ключових компетентностей, було визначено компоненти (рис.1), що входять до складу соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови: когнітивний, операційно-процесуальний та мотиваційно-ціннісний.

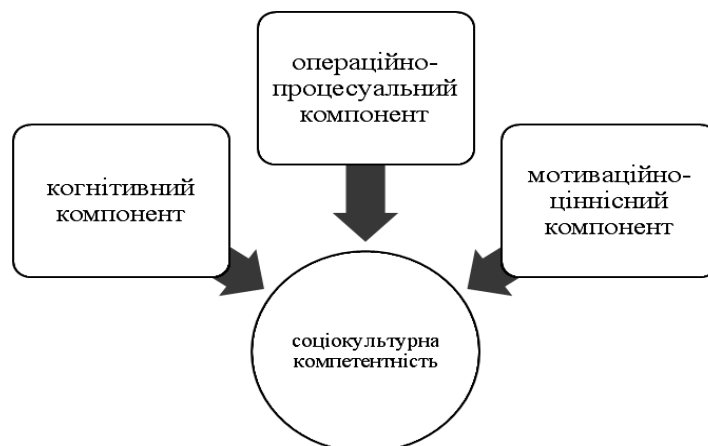

Рис. 1. Структура соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови

Показниками когнітивного компоненту визначено: знання історико-культурних, країнознавчих особливостей, етнокультурного фону країни, ціннісно-розумових аспектів духовної культури, способу життя соціокультурних співтовариств та співвідносні з ними звички, норми, традиції; уміння та навички культурного самовизначення, тобто визначення себе в якості полікультурного суб'єкта).

Показниками операційно-процесуального компоненту є: здатність до взаємодії в умовах міжкультурної комунікації, до прояву толерантності розуміння соціокультурних особливостей представників інших культур; виявлення соціальної відповідальності за свою поведінку як громадянина Української держави, поваги та знання національно-специфічних моделей комунікативної поведінки представників інших мов та культур; вибір відповідного стилю спілкування.

Показниками мотиваційно-ціннісного компоненту визначено: позитивне сприйняття та толерантне ставлення до цінностей, властивих іншомовній культурі; сприйняття загальнолюдських цінностей як професійно значущих.

Визначення компонентів і показників дасть можливість розробити відповідні критерії для здійснення діагностики соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Висновки. Отже, компонентами, що входять до складу соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, є такі: когнітивний, операційно-процесуальний та мотиваційно-ціннісний. Спираючись на теоретичне обґрунтування та враховуючи вітчизняний, зарубіжний, а також власний досвід, нами були запропоновані педагогічні умови, що сприяють формуванню соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Серед педагогічних умов нами були запропоновані такі: акцентуацію соціокультурного компоненту у процесі викладання іноземної мови, використання інтегрованих завдань професійного спрямування з варіативним змістом та комплексне використання традиційних та інноваційних методів навчання. На основі запропонованих педагогічних умов нами була розроблена модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в позанавчальній діяльності коледжу. Така модель передбачає використання інтерактивних форм діяльності, завдяки яким студенти отримують особистісний досвід із міжкультурного спілкування та взаємодії з представниками іншомовного середовища.

References

1. Закір'янова І. А. Формування соціокультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови в процесі професійної підготовки: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.04 – теорія та методика виховання. Київ: Інститут вищої освіти АПН України, 2006. 22 с.
Zakirianova, I. A. (2006) Formuvannya sotsiokulturnoi kompetentnosti u maybutnikh vchyteliv inozemnoi movy v protsesi profesiinoyi pidhotovky [Formation of socio-cultural competence of future foreign language teachers in the process of training]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv, Ukraine: Instytut vyshchoi osvity APN Ukrainy.
2. Мардахаєв Л. В. Соціальна педагогіка. Москва: Учебник для студентов высших учебных заведений, 2003. 269 с.
Mardakhayev, L. V. (2003). Sotsialnaya pedagogika. [Social pedagogy]. Moscow, Russia: Uchebnyk dlya studentov vysshikh uchebnykh zavedeniy.

3. Литвин В., Андрущенко А., Гурій А. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття. Київ : Навчальна книга, 2004. 672 с.
Lytvyn, V., Andrushchenko, A., & Hurii A. (2004). Naukovo-osvitniy potentsial natsii: pohliad u XXI stolittia. [The scientific and educational potential of the nation: A View in the 21st Century]. Kyiv, Ukraine : Navchalna knyha.
4. Пассов Е. И. Терминосистема методики, или как мы говорим и пишем. Санкт-Петербург: Златоуст, 2009. 124 с.
Passov, Ye. I. (2009). Terminosistema metodiki, ili kak my govorim i pishem [Terminosystem method, or as we speak and write]. Saint Petersburg, Russia : Zlatoust.
5. Фрицюк В. А. Професійний саморозвиток майбутнього педагога. *Монографія*. Вінниця, Україна: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. 368 с.
Frytsiuk, V. A. (2016). Profesiinyi samorozvytok maibutnoho pedahoha. Monohrafiia. [Professional self-development of the future teacher. Monograph]. Vinnytsia, Ukraine : TOV «Nilan LTD».

Кылунык V.

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-0770-265X>

Teacher of English language,

Vinnitsa Humanitarian and Pedagogical College

(Vinnytsya, Ukraine) E-mail: ms.Kilivnik@mail.ru

STRUCTURE OF SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

The article describes the essence of the concept of "sociocultural competence of future teachers of a foreign language".

Article's purpose: *To consider the structure of sociocultural competence of the future teacher of a foreign language.*

Methodology: *Based on the analysis of domestic and foreign philosophical, culturological, psychological and pedagogical literature, it is proved that the problem of forming the sociocultural competence of future teachers of a foreign language is interdisciplinary and is one of the main places among the tasks of higher education in Ukraine, which requires a first-rate solution. At this stage of the work, a method of modeling was used to develop a model for forming the socio-cultural competence of students of the pedagogical college in the process of studying a foreign language.*

Scientific novelty: *The question of the formation of the sociocultural competence of the future teacher of a foreign language in the system of a pedagogical college was not the subject of any scientific research.*

The pedagogical conditions that contribute to the formation of socio-cultural competence of future teachers of a foreign language are offered. Among the pedagogical conditions are the accentuation of the socio-cultural component in the process of teaching a foreign language, the use of integrated tasks of professional orientation with variational content and the complex use of traditional and innovative teaching methods.

The structure of sociocultural competence of future teachers of a foreign language is described. On the basis of the proposed pedagogical conditions, a model was developed for the formation of the sociocultural competence of future foreign language teachers in the extracurricular activities of the college.

Conclusions: *On the basis of the analysis of foreign and domestic literature, as well as European experience regarding the problem of classification of key competencies, the components that are part of the sociocultural competence of future foreign language teachers were identified: cognitive, operational-procedural and motivational-value.*

Key words: *competence, sociocultural competence, future teachers of a foreign language.*

Стаття надійшла до редакції 24.04.2019 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор В. А. Фрицюк